This PDF you are browsing now is a digitized copy of rare books and manuscripts from the Jnanayogi Dr. Shrikant Jichkar Knowledge Resource Center Library located in Kavikulaguru Kalidas Sanskrit University Ramtek, Maharashtra.

KKSU University (1997- Present) in Ramtek, Maharashtra is an institution dedicated to the advanced learning of Sanskrit.
The University Collection is offered freely to the Community of Scholars with the intent to promote Sanskrit Learning.

Website
https://kksu.co.in/

Digitization was executed by NMM

https://www.namami.gov.in/

Sincerely,

Prof. Shrinivasa Varkhedi
Hon'ble Vice-Chancellor

Dr. Deepak Kapade
Librarian

Digital Uploaded by eGangotri Digital Preservation Trust, New Delhi
https://egangotri.wordpress.com/

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

६१

॥श्रीरामजयरामजयरामभगवान्समर्पयत्वेगोविंदराजारामः॥

॥श्रीगणेशायनमः॥इदंपुस्तकंआत्मबोधस्यराउत्रहर्गोदेउबघाटकरस्य॥

॥श्रीसद्गुरुमंत्रप्रारंभ॥श्रीसद्गुरुमंत्रप्रारंभ॥१॥२४॥

॥श्रीगणेशायनमः इदपुस्तकं॥श्रीरामज

Digitized by eGangotri

K K S U LIBRARY
RAMTEK
44! 106
M1005
Dist Nagpur

ACC-NO:- S2 M1005
Title:- आत्मबोध
Author:- शंकराचार्य
subject:- तत्वज्ञान
Date:- A.D. 1817
पत्रे:- 38

1

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

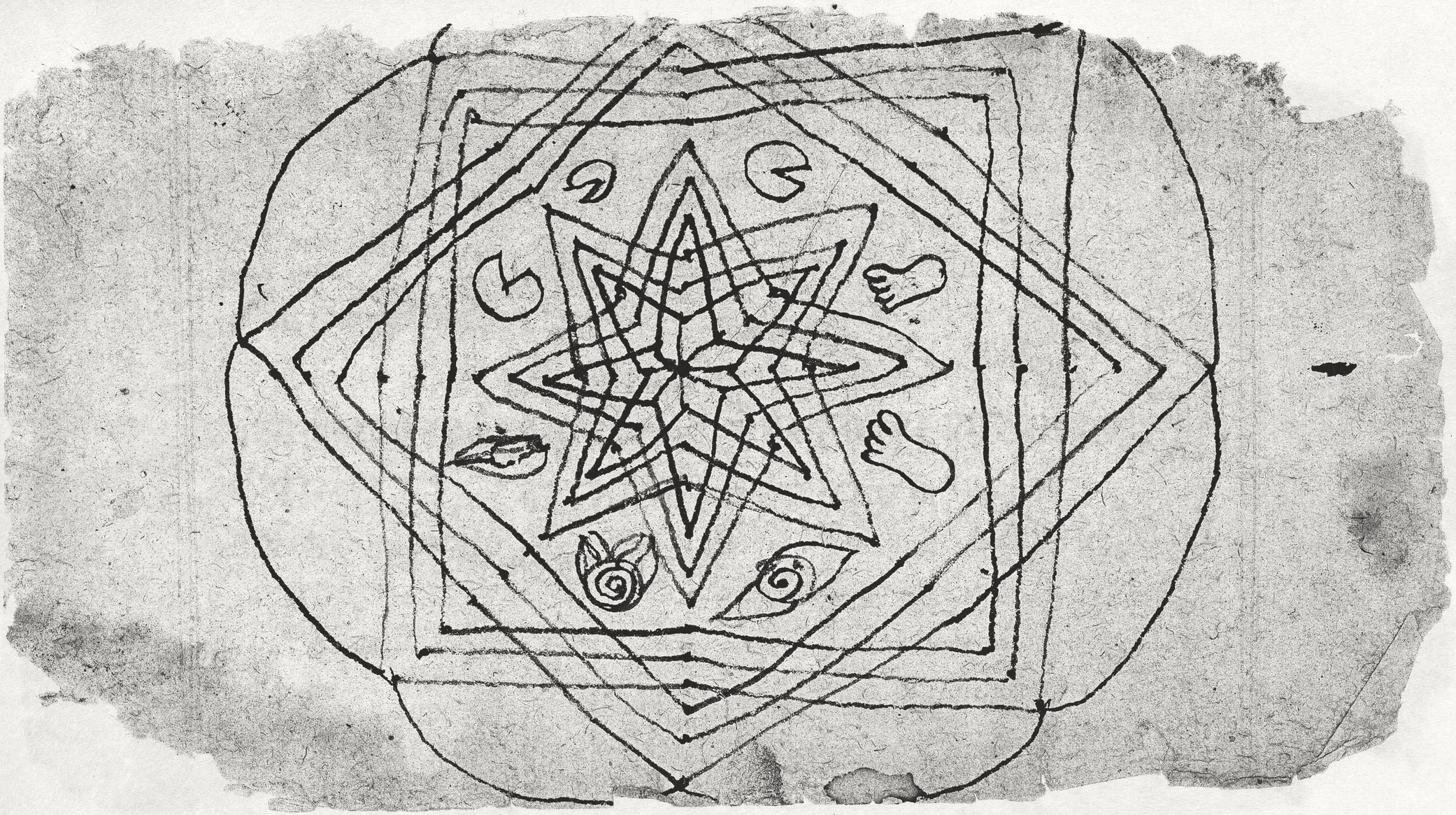

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

श्रीगणेशायनमः॥ रातमरवपूजितपादंरानथथमनसोप्यगोचराकारंविकसित
जल्लरुहत्रंसिताछांयांकमाश्रयेद्रामं॥१॥ इहभगवान्शंकराचार्यउत्तमाधिका
रिणांवेदांतप्रस्थानत्रयंनिर्मायतदवलोकनासमर्थानांमंदबुद्धिनांमनुग्रहार्थं
सर्ववेदांतसिद्धांतसंग्रहंअत्मबोधाख्यंप्रकरणंदर्शयिषुः॥प्रतिजानीते॥अ

॥श्रीगणेशतपोभिःक्षीणपापानांरागंतानांवीतरागिनां॥
॥मुमुक्षूणामपेक्ष्यायमात्मबोधोविधीयते॥१॥ श॥ श॥

छ चंद्रायणानित्यनैमित्तिकास्येद्यनुष्ठानरूपैस्तपोभिःक्षीणानिपापानिरागाद्यं
तःकरणदोषाःतेषांनित्यनैमित्तिकैरेवकुर्वाणोदुरितक्षयेतिश्रुतिर्वचनात्
अएतेरागंतानाज्ञाहापितारागाद्यानांइहामुत्रार्थफलभोगरहितानांमुमुक्षूणां
णांसंसारग्रंथिभेदनेकृतप्रयत्नानांयथोक्तसाधनसंपन्नानांभयमात्मबोधो
धीयतेविधिमुखेनावरयकताप्रतिपाद्यते

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

॥२॥

ननुतपोयोगमंत्रयज्ञाद्येनेकसाधनेषुसत्सुमोक्षप्रतिबोधएवकिमितिप्राधान्येनोच्यतइ
त्याशंक्याह॥तपोयोगमंत्रकर्मयोगादिभेनेकसाधनानिपरंपरयाक्रमेणज्ञानद्वारा
मोक्षंसाधयंति॥ज्ञानंतुस्वजन्ममात्रोदेवऋषेःसर्वंनिरोषंनाशईक्षामुमूर्षूस्वा
राज्येभिषेचयति॥अतोन्यसाधनेभ्योज्ञानस्यप्राधान्यंसुक्तं॥तेदेवदृष्टांतेनदृढय
ति॥पाकस्यथा॥यथालोकेपचनक्रियायाःकाष्ठज्वलनभांडादिषुसाधनेषुसत्स्वपिव

बोधोन्यसाधनेभ्योहिसाक्षान्मोक्षैकसाधनं॥७॥७॥७॥
पाकस्यवह्निवज्ज्ञानंविनामोक्षोनसिध्यति॥ ॥२॥

॥२॥

हिंविनाताज्ज्ञसिद्धतिनतद्ज्ञानंविनामोक्षोनसिद्धतदर्थयः॥ननुकर्मणांवि
चित्रशक्तिमत्वात्कर्मैवकिंचिदज्ञानंनाशयतिकिंमात्मज्ञानेनेत्याशंक्यक्रम
मोक्षज्ञानयोःविरोधाभावोनेवमित्याह॥२॥७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

कर्मणोविधाविरोधाभावादज्ञानंनाशयितुंकर्मनउत्सहते।विद्यातुप्रकाशरूप
त्वादंधतमसंतेजःपुंजइवनाशयितुंसमर्थइत्यर्थः॥३॥ननुप्रतिशरीरमात्मापरि
च्छिन्नएवोपलभ्यतेकथमस्यकेवलमित्यत्राह॥परिपुर्णस्यादृतियस्यात्मनः॥
आज्ञानपरिकल्पितोच्चावच्चशरीराध्यासनंपरिच्छिन्नत्वमविवेककृतमेव॥
आविरोधितयाकर्मनाविद्यांविनिवर्तयेत्॥विद्याविद्यांनिहंस्येवतेजस्तिमिर
संघवत्॥२॥औविच्छिन्नइवाज्ञानेनाशेसतिकेवलः॥स्वयंप्रकाशते
साक्षामेघापायेंशुमानिव॥औज्ञानकलुषंजीवंज्ञानाभ्यासादृतिर्मलं
कलाज्ञानंस्वयंनश्येज्ज्ञलंकतकरेणुवत्॥५॥श्रीरामजयराम॥श्लो५

ननुतत्रहृष्यजेतोविवेकहिनादात्माकेवलएवप्रकाशतेमेघावरणाभा
वेनद्यौरिवसिद्धइत्यत्राह॥अज्ञानकार्यभूतैरहमात्मादिभिःकलुषीकृतंक
र्मुत्रैलोक्यप्रसिद्धमभिमानिनंजीवंज्ञानंकर्तुंचिरकालाभ्यासात्॥अज्ञानद्वा
ननद्वारान्तःकर्यंतःकरणादिकंनिरोधंनाशयित्वास्वयमपिनश्यति॥अ

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यथावन्नीलपृष्ठंत्रिकोणादिविरंज्ञानंनोसद्यते।तावद्रजतज्ञानंसत्यमिवानु
भूयतेनथाचिष्टानभूतंसच्चिदानंदाद्वयंब्रह्मयावन्नज्ञायतेसाक्षान्नानुभूयते
तावज्जगदाकारेणपरिणतःसंसारःससेवभ्रांत्याद्वयनइत्यर्थः॥७॥सर्वेदृश्यं
प्रपंचजातंब्रह्मण्येवमायापरिकल्पितमितिप्रतिपादयंति।सत्यज्ञानानंदा
त्मनित्यो।

तावत्सत्यंजगद्भातिशुक्तिकारजतंयथा।यावन्नज्ञायतेब्रह्म
सर्वाधिष्टानमव्ययं॥७॥सच्चिदात्मन्यनुस्यूतानित्येविश्वोपक
ल्पिताः॥व्यक्तयोविविधासर्वाहटकेकटकादिवत्॥८॥उपादाने
श्वितायोरजगन्तिपरमेश्वरे।सर्गस्थितिलयंयांतिबुद्बुदाइववारिणि॥९॥

सर्वानुस्यूतेश्वितोव्यायकेब्रह्मणिसर्वाःव्यक्तयःदेवतिर्यङ्मनुस्यस्थावरजंगमा
दयोविविधाःअधिव्यक्तयःसर्वेयादानभूतेपरमेश्वरेहेम्निकेटकमुकुटादय
इवकल्पिताःएवंब्रह्मणाअभिन्नाइत्यर्थः॥८॥तत्रदृष्टांतःउपादानेश्वितो
यारितिपूर्वोक्तंश्वितमंत्रंज्ञेयं॥९॥ श्री॥ ॥७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

असंगात्मेरूपज्ञानविवेचनप्रकारमाह॥पंचकोशैःस्मावदात्मनिस्थितंवपुःस्थू
लशरीरंतुषाद्भिर्युक्तंदुग्धिवयुक्तंभावघाततःअवहननात्तुडूमानंविवि
क्षात्॥विवेकेनजानीयात्॥अयंस्थूलदेहोनात्माभूतकार्यत्वात्॥घटवत्॥
सूक्ष्मदेहोपिनात्मादेहत्वात्॥स्थूलदेहवदित्यनुमानादिनानेभ्यःकोशेभ्यो

वपुःतैस्तुषाद्भिकोशैर्युक्तंयुक्तंभावघाततः॥आत्मानमं
तरंशुद्धंविविच्यात्तंदुलंयथा॥१६॥सदासर्वगतोप्यात्मानस
र्वत्रावभासते॥बुद्धावेवावभासेतस्वच्छेषुप्रतिबिंबवत्॥१७॥

भिन्नंआत्मानंजानीयादित्यर्थः॥१६॥नन्वात्माचेत्सर्वगतःतर्हिकिंनसर्व
त्रसर्वैर्दृश्यतेनत्राह॥आत्मासर्वगतोप्यसर्वव्यापकैःस्थितोपिजडैर्ब
हिर्व्याप्तादृष्टैर्नप्रकाश्यते॥रोगादिभिरयंविद्वायांबुद्धावेवावभासते॥न
सर्वत्रयथाप्रतिप्रतिबिंबःस्वच्छेषुदर्पणादिषुदृश्यतेनात्रतद्वदित्यर्थः

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

देहस्थितस्यात्मनऽौदासीन्यंराजपुरुषदृष्टांतेनाह।।मुढात्मानंतद्दृतीनांसा
क्षितयास्थितं।।यथाराजास्वनगरेस्थितोऽपिमंत्रिषुवर्त्तमानेषुस्वयंसाक्षित
यातान्पश्यंस्तिष्ठन्।।तद्वदेवजानीयादित्यर्थः।।१७।।नत्वात्मनोऽविकारित्व

देहेंद्रियमनोबुद्धिप्रकृतिभ्योविलक्षणं।।तद्वृत्तिसाक्षिणंविद्यादा
त्मानंराजवत्सदा।।१७।।व्याप्तेष्विंद्रियेष्वात्माव्यापारीवाविवे
किनां।।दृश्यतेक्षुभ्यधावत्सुधावन्निवयथारथी।।१८।। श्री।।

मयुक्तंसर्वदाव्यापारवान्दृश्यते।।तत्राहाइंद्रियादिषुस्वविषयेषुव्याप्तेषुस
आत्माव्यापारीवा।।आविवेकिनांगुरूपदेशरहितानांदृश्यतेनतुतत्त्व ॥८॥
दृष्टौरांगथामेघखंडेषुवायुवद्गावत्सचंद्रोपिधावतीवलोकिकैःदृश्यते।।
नतुचंद्रमाधावतीतथात्मापिनधावतइत्यर्थः।।१८।। श्री।। श्री।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अनसनोऽविद्यापरिकल्पितोपाधिमाह।पंचानांभूतानांप्रकृतेर्द्विधाविभज्यत
त्रैकंअर्द्धंचतुर्द्धासमंविभज्यप्रत्यैश्चार्धंपरित्यज्यतेषुयोजनंपंचीकरणंएवंपं
चीकृतेभ्यस्थूलंपृथिव्यादिमाहाभूतेभ्यःसंभवोयस्यतत्संभूतंप्रारब्धकर्म
भिःसंचितंरचितंस्थूलंशरीरंसुखदुखभोगानामायतनंभोगस्थानंप्रत्यगा

पंचीकृतमाहाभूतसंभवंकर्मसंचितं।शरीरंसुखदुखानांभो
गायतनमुच्यते॥१२॥पंचप्राणमनोबुद्धिदशेंद्रियसमन्वि
तं।अपंचीकृतभूतोत्थंसूक्ष्मांगंभोगसाधनं॥१३॥ ७॥

लनइति१२।सूक्ष्मोपाधिमाह।पंचप्राणाःएकस्यैवमाहाप्राणस्यप्राणाद
योवृत्तयःज्ञानेंद्रियकर्मेंद्रियमेदेनेंद्रियाणिदश॥मनःशब्देनसंकल्प
विकल्पात्मकोंतःकरणवृत्तिःबुद्धिर्निश्चयात्मिकाएताभ्यांसंयुक्तं।७न
पंचीकृतभूतेभ्यःउत्थंजातंसूक्ष्मांगंलिंगशरीरंसुखदुखसाधनमिति॥१३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तृतीयंकारणोपाधिमाह।सदसद्भ्यामनिर्वचनीयाअविद्याअनादिभूताकारणो ॥५॥
पाधिरुच्यते॥सा चसमष्टिरूपेणस्थूलसूक्ष्मप्रपंचयोःकारणभूतत्वा
त्कारणोपाधिरुच्यते।उपाधितृतीयकथनेप्रयोजनमाह।उपाधित्रितीयादन्य
मितिगतत्साक्षिणमात्मानमवधारयेत्।जानीयादित्यर्थः॥१३॥ननुअन्नमयादिषु
कोशेषुव्याप्यतन्मयतयास्थितस्यकुतोनित्यमुक्तेसांनिध्यमाह॥अन्नमयप्रा

अनाद्यविद्यानिर्वाच्याकारणोपाधिरुच्यते।उपाधित्रितया
दन्यमात्मानमवधारयेत्॥१३॥पंचकोशादियोगेनतत्तन्म
यवस्थितः॥सुद्धात्मानीलवस्त्रादियोगेनस्फटिकोयथा॥१५॥

णमयमनोमयविज्ञानमयआनंदमयाःपंचकोशाःअविद्यादोषेणअशना
दीनांग्रहणं॥एतेयोगिनमिथ्याज्ञानादात्मनतन्तन्मयवस्थितःआत्मासुद्धःनतु
तेषुवस्तुतोरंजनाविद्धोपि॥सवाएषपुरुषोन्नरसमयःइत्यादिभिःस्मृत्य
स्फटिकनार्थमेवोपाख्यंब्रह्मसुच्यते॥नतुतद्दृष्टयायथानिर्मलस्फटिक
नीलादीनवस्त्रादियोगेन॥तत्तन्मयवद्भातिवस्तुतोनास्तितेषांरंजनात्तद्

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुदेहेंद्रियमनोबुद्ध्योपिसचनादृश्यंते॥किमात्मनस्तत्राह॥नित्यज्ञानस्वरूपस्य
आत्माचैतन्यमाश्रित्यदेहेंद्रियमनोबुद्धयः स्वकीयार्थेषुवर्त्तंतेऽयथाजनाःप्राणिनः
सूर्यप्रकाशमाश्रित्यस्वव्यापारेषुव्यवहरंती॥अतश्चैतन्यज्ञानमात्मन्येवदेहेंद्रियाद
यश्चजडाएवेत्यर्थः॥१९॥नन्वहंज्ञातोस्मिबालकोमाराद्यवस्थामनुभवामिापरया
आत्माचैतन्यमाश्रित्यदेहेंद्रियमनोधियः॥स्वकार्यार्थेषुवर्त्तंते॥सू
र्यालोकेयथाजनाः॥१९॥देहेंद्रियगुणान्कर्माण्यमेत्यसच्चिदात्म
नि॥ध्यस्यंत्याविवेकेनगगनेनीलतादिवत्॥२१॥श्री॥ ॥

मिअनवरतमनुभूयमानस्यात्मनःकथमविकारित्वमुच्यतेतदाहादेहेंद्रिय
मनोबुद्धिधर्मान्गुणोभ्यस्तादीन्कर्माणिकर्मेंद्रियव्यापारान्॥तेर्मिथ्याना
दात्मनश्चिन्निर्मलेऽसंगरूपेसच्चिदानंदात्मकेपरमात्मन्यनंतसामीप्या
दविवेकतोध्यस्यंती॥यथागगनेनीलतादिवत्॥आरतस्तेऽतआत्मधर्मान
भवंति॥अपितुदेहादीनमिवेत्यर्थः॥२१॥श्री॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुकर्तृत्वभोक्तृत्वादिकमात्मनिअनवरतमनुभूयमानत्वादतःदुर्निवारमि
त्याशंक्यतदपितथैवमिथ्येत्याह।।अज्ञानवशान्मानसमेवउपाधिःतस्यिवक
र्तृत्वादयोधर्माःनतुज्ञानवशादात्मनिकल्पंतेयथांभसःचलनादिकं
अंबुनिप्रतिष्ठितेचंद्रमसिअविवेकतः।।कल्पंतेतद्वदात्मन्याह्यर्थः।।२२।।

अज्ञानान्मानसोपाधेःकर्तृत्वादीनिचात्मनि।कल्पंतेबुद्धेगते
चंद्रेचलनादियथांभसः।।२२।।रागेच्छासुखदुखादिबुद्धौ
सत्यांप्रवर्त्तेसुषुप्तौनास्तितन्नाशेतस्माद्बुद्धेस्तना त्मनः २३

रच्छाद्वेषसुखदुखादीनआत्मधर्मान्मन्यंतेविवेकिनःतान्
निराकरोति।।रागेच्छासुखदुखयत्नादिकंसर्वंबुद्धेरेवनत्वात्मनः
कथंजाग्रत्स्वप्नयोर्बुद्धौसत्यांप्रवर्त्तेसुषुप्तौतस्याःबुद्धेर्नाशे
कारणेनप्रवर्त्तेतस्माद्बुद्धेरेवधर्मःनआत्मधर्मइत्य
र्थः।।२३।।

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तर्हि आत्मनः कीदृक्स्वभावः इत्याशंक्य आत्मस्वभावमुपदिदर्शयिषुः प्रथमं
काचार्कस्य स्वभावः तोयस्यौष्ण्यं। अग्नेरुष्णता। तथात्मनोपि सच्चि
दानंदनित्यनिर्मलत्वस्वभावः। स्वरूपमित्यर्थः॥ ३३॥ यद्यप्यविकार्यात्मा
तर्हि जानातीति प्रसज्यः। कथमित्यपेक्षायामाह॥ नत्वगात्मनश्चिदंशस्य॥

काचार्कस्य तोयस्यौष्ण्यमग्नेर्यथोष्णता स्वभावः सच्चिदा
नंदनित्यनिर्मलतात्मनः॥ २४॥ आत्मनः सच्चिदंशस्य बुद्धे
श्चिदितिहयं। संयोज्याचाविवेकेन जानामीतिप्रवर्त्तते॥ २५॥

अंशादृवअंशः आभासः बुद्धेश्चिदंशएतद्वयमविवेकेन संयोज्य अंसं
गस्यात्मनः केनापि संगो नास्येव तथाप्यज्ञानवशान्मलनं संभाव्य
जानातीतिप्रत्ययः॥ अहंकारवृत्तिः प्रवर्त्तते केवलेनत्वगात्मनि
नकिंचिद्विकारोस्तीतिभावः॥ २५॥ श्री॥ छ॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एतदेवस्पष्टयति।आत्मास्वयमेवविकारशून्यःबुद्धेःकदाचिदपिबोधरूपेनास्ति ॥ ८ ॥
तथापिजिवःसाभासाहंकारःसर्वसाक्षांसांतःकरणवृत्तीनांएकत्रतन्मायःपींड
वतएकत्रसंततमेवमात्मानमर्थंज्ञात्वाऽहंकर्तादृष्टेतिमुह्यतिकांतोभवतीत्यर्थः॥
२६॥आत्मास्वयमेवस्वस्मिन्नविवेकेनअन्यधर्मानारोप्यबीभेतीत्यर्थः॥यथा

अत्मनोविक्रियानास्तिबुद्धिर्बोधोनजात्विति॥जीवःफलंभुत्रेभेर्ग्रा
हाकर्तादृष्टेतिमुह्यति॥२६॥रज्जुसर्पवदात्मानंजीवोज्ञात्वाभ
यंवहेत्॥नाहंजीवःपरात्मेतिज्ञात्वन्निर्भयोभवेत्॥२७॥

थांधकारादोविकाररहितज्वरादोसपीरोपणंकृत्वाभयकंपादिकंवहेत्॥१
वमात्मन्यस्मिन्जीवत्वमारोप्यसद्वितीयंपरंछिन्नंज्ञात्वाआत्मादुरवसाग
रेमग्नोभवतिगायदाशास्त्राचार्यप्रसादेनशास्त्रार्थज्ञानंमुत्पन्नंभवतिगान
दाविवेकचक्षुषास्वात्मानमखंडानंदज्ञानैकरूपंसंपश्यन्नतोनाहंजीवः
परमात्मेतिज्ञात्वाभयदुरवादिरहितःसुखीभवेत्॥२७॥६॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

न्वात्मा त्यंतसमीपगेबुद्धिमनोहंकारादिभिः कथंनावलोक्यते॥नज्ञायते
तत्राह॥आत्माकेवलएवसन्नपिबुद्धिमनोहंकारादीनूआवभासयति॥तेर्ज
डैर्मनआदिभिःरात्मानावभास्यतेयथादीपोघटादीनिभासयति॥नहिघटा
दिभिर्दीपोभास्यते॥तदूदीत्यर्थः॥२८॥आत्माबुद्धिअहंकारादिभिःनावभास्यः

आत्मावभासयत्येकोबुध्यादिनेंद्रियाणिचादीपोघटादिवच्चात्मा
जडैस्तैर्नावभास्यते॥२९॥स्वबोधेनान्यबोधेच्छाबोधरूपतया
मनः॥नदीपस्यान्यदीपेच्छातथास्वात्मप्रकाशने॥३०॥ ७५॥

तेयर्हितर्हिआत्मज्ञानेज्ञानांतरेणभवितव्यमित्याशंक्याहनेत्याह॥आत्मबो
धरूपत्वात्स्वबोधेनित्येसतीनस्यात्मबोधायज्ञानांतरापेक्षानास्तिवा॥अ
नुभवरूपत्वात्यथादीपस्यस्वप्रकाशनेदीपांतरापेक्षानास्तितद्वदीत्यर्थः॥
॥३०॥

17

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यद्बुध्यादिभिरात्मोक्तेर्योनभवेत्॥तर्हिआत्मज्ञानेऽन्यंकिंचिदुपायंतरंज्ञातव्यंसउ
पायःकथमित्यतआह॥आथाताआदेशोनेतिनेतीत्यतन्निरसनेनवेदवा
क्येनिखिलोपाधीन्निषिध्यआनात्मानंज्ञात्वानिरस्यतत्त्वमसीआयमात्माब्रं
ह्मघोहंसोसोयोसोसोहमित्यद्वितीयवाक्येलक्षणयाब्रह्मात्मैकत्वज्ञानंविधा
न्नृप्राप्नुयात्अनेनप्रकारेणज्ञातव्यमित्यर्थः॥२०॥आत्मस्वरूपज्ञानेनअ
निषिध्यसकलोपाधीन्नेतिनेतीतिवाक्यतः॥विद्यादैक्यंमहावा
क्येजीवात्मपरमात्मनोः॥२१॥अविद्यकंशरीरादिदृश्यंबुद्बुदवत्
क्षरंएतल्लक्षणंविद्याद्ब्रह्मेतिनिर्मलं॥२१॥श्री॥ ध

तन्निरसनाभावेकाक्षिनिरित्यादिवाक्यंकथंतन्निरसनाभावेआत्माज्ञातुंश
क्यः॥यथानायंसर्पइतिभ्रमेरज्ज्वज्ञानंना
शकंतद्वन्नात्मन्निरसनाभावेनात्माज्ञायतइतिसाध्यंकथंवानाद्दे
हेद्रियादिसर्वदृश्यंजातंअविद्यकंदृश्यत्वाद्बुद्बुदवत्क्षरंनश्वरंएतद्ल
क्षणंनिर्मलंनिरुपाधिकंनित्यमेकंसच्चिदानंदात्मकंब्रह्मेहवाहमस्मी

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एवंमुक्तरीत्यात्मानमद्वयानंदवाक्यार्थज्ञानेनअपरोक्षतयात्यक्त्वास्यानु
भवावष्टंभेनअतन्त्यक्तनामननप्रकारमाहपंचभिःश्लोकैः॥जडदृ
श्यलादिस्वभावस्थूलशरीरदन्यत्वान्मेजन्मजराकार्यलयादयोनसं
ति॥इंद्रियादिभिरसंगत्वान्मेरद्वाद्विषयभोगैःसंगानुभवोनास्त्येव॥

देहान्यत्वान्मेजन्मजराकार्यलयादयः॥रद्वाद्विषयैः
संगोनिरिंद्रियतयानिच॥२३॥आप्राणोह्यमनाःशुद्धः
अक्षरात्परतःपरः॥एतस्माज्जायतेप्राणोमनःसर्वेंद्रियानिच॥२४॥

अमनस्कौस्त्वान्मेदुरवरागद्वेषादयःसंतिआप्राणोह्यमनाश्चस्यादिभ्र
ते॥२२॥कथमिंद्रियप्राणमनसांभासतेत्याशंक्याहनिंप्रमायायति॥
खंवायुर्ज्योतिरापःपृथ्वीविश्वस्यधारिणी॥स्पष्टोर्थः॥२२॥४॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

गुरोः प्रसादात्स्वानुभवसिद्धमर्थं चाभिनयन्। अहं निर्गुणः बुध्याद्यभावात् निष्क्रियः ॥१७॥
इदृश्याद्यभावात्॥ नित्यः अपेक्षायाभावात्॥ निर्विकल्पः संकल्पविकल्पाभावात्॥
निर्मलत्वान्निरंजनः॥ निर्विकारः असंगत्वात्॥ कोऽयं कलात्मकलिंगदेहशून्यत्वात्॥
निराकारः निरवयवत्वात्॥ नित्यमुक्तः बंधनाभावात्॥ निर्मलः अविद्यातत्कार्य
रहितत्वात्॥२४॥ ननु पूर्वोक्तैर्हेतुभिः एवं विशिष्टं रूपमज्ञातमित्यत्रैतद्विरो

॥ निर्गुणो निष्क्रियो नित्यो निर्विकल्पो निरंजनः॥ निर्विकारो
॥ निराकारो नित्यमुक्तोऽस्मि निर्मलः॥२४॥ अहमाकाशवत्सर्व
॥ बहिरंतर्गतोऽच्युतः॥ सदा सर्वसमः सुदूरं निःसंगो निर्मलोऽचलः
॥ क्षुभः॥२५॥ नित्यसुदूरविमुक्तैकमखंडानंदमद्वयं। सत्यं
॥ ज्ञानमनंतं यत्परं ब्रह्माहमेवतत्॥२६॥ श्रीराम॥ स्त्री॥

इदृश्यानुरोधाह॥ आकाशवत्सर्वस्यदृश्यजातस्य बहिरंतर्गतः अच्युतः सू
निरहितः॥ सदा सर्वसमः विषमेष्वप्यसमंव्याप्यस्थितः तथापि सुदूरं नि
कं भारवं आनंदं द्वितीयाभावात् अद्वयं सत्यं॥ ज्ञानमनंतं ब्रह्मेति श्रुत्याप्रतिपाद्यतेत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पूर्वश्लोकमननप्रकारंचिरकाल्याभ्यसंसत्पुरुषार्थंसाधयतिं॥ आह॥एवमु
क्तप्रकारेणब्रह्मैवास्मीतिनैरंतर्येणचिरकाल्याभ्यस्तात्रासनाअविद्यातद्
तत्कार्यविश्लेषान्निःशेषतोनाशयतियथारसायणंओषधंचिरकाले
सविनंशतूरोगान्निःशेषतोनाशयति तद्वदित्यर्थः॥२७॥विविक्तो॰॥

एवंनिरंतरंकृत्वाब्रह्मैवास्मितिभावना॥हरत्यविद्याविश्लेषान्
रोगानिवरसायणं॥२७॥विविक्तदेशआसीनोविरागोविजि
तेंद्रियः॥भावयेदेकमात्मानंतमनंतमन्येनेधीः॥२८॥

ब्रह्मानुसंधानेनियममाह॥विविक्तदेशोजनसंबंधवर्जितदेशोआ
रोनःसुखावविष्टः विरागःसर्वत्रगताभिलाषःआत्मएवविनिर्जि
तानिंद्रियाणियेनसः॥अनंतंअपरिछिन्नंअद्वयंएकंतमात्मा
नंअनन्यधीःब्रह्मैवास्मीतिबुद्धिस्थानित्यमानसिकावृद्धिर्यस्यतादृशोभवे

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

दृश्यप्रपंचेनाशक्तिकथमेकत्वभावनासंभवतीत्यतआह।अखिलंदृ
श्यजातंसुधीःसुष्ठूपरतकरणःसन्सुष्ठ्वाधीयाआत्मन्येवसमाधिसम
येप्रविलाप्यप्रकर्षेणनारूढानद्वितीयाभावादेकमात्मानंनिर्मलं।

अत्मन्येवाखिलंदृश्यंप्रविलाप्यधियासुधीः।भावयेदेक
मात्मानंनिर्मलाकाशवत्सदा॥३९॥रूपवर्णादिकंसर्वंविहा
यपरमार्थदृष्ट्यापरिपूर्णचिदानंदस्वरूपेणावतिष्ठते॥४०॥

वि
शावलज्योत्स्नाकाशवत्भावयेन्नवतिष्ठत्॥३९॥परमार्थद
ृष्टिनिःनामरूपात्मकंअविद्याकंसर्वंविहायपरिपूर्णज्ञाना
नंदरूपएवावतीष्ठेत्याह।स्पष्टार्थः॥४०॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुप्रमात्रादित्रिपुटीज्ञानवर्त्तमानमुपलभ्यतेकथमेकत्वभावेनेत्याशंक्याह परमात्मनिभेदोनास्तिसहा ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदःपरमात्मनिनविद्यतेसभेदः कल्पितात्मन्येवभाति ज्ञानानंदैकरूपत्वादात्मास्वयमेवदीप्यते प्रकाशते ४९ एवंविमृद्यवस्तुध्यानेनःप्रत्यक्षमत्वमाह आत्मारणेआत्माज्ञा

ज्ञातृज्ञानज्ञेयभेदःपरेनात्मनिविद्यतेचिदानंदैकरूपत्वा
द्दीप्यतेस्वयमेवहि ४१ एवमात्मारणेाध्यानमथनंसततंकृ
ते उदितावग्निर्ज्वालासर्वाज्ञानेंधनंदहेत् ४२ ७

अंतःकरणमेवअरणिः तस्मिन्मनएवउत्तरारणिः ध्यानेनतयोःम
थनेसर्वशास्त्रेतत्रोदिताज्ञानाग्निःस्वपावकतिः ज्ञानंविधादज्ञान
मेवर्धनंस्वस्यज्ञानंनिशेषतः सपरिकारंनाशयतितदामुमुक्षुःस्वा
त्मन्यभिषक्तः क्षतक्षयोभवतीत्यर्थः ४२ ८

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जीवपरमात्मनोरसंतमैक्यज्ञानेन आविद्यापरिकल्पितांधतमसनिःशेषम
पयातेसति।परमात्मास्वयमेवाविर्भवेदित्याह।आरुणप्रकाशोनादोऽंध
कारक्षयेऽनुमान्यथाऽविर्भवेत्तद्वदात्मायीत्यर्थः॥४३॥आत्मासर्वदापरो

अरुणेनेवबोधेनप्रध्वंसंतमसेहते।तंतआविर्भवेदात्मा
स्वयमेवांशुमानिव॥४३॥आत्मानुसततंप्राप्तोऽप्राप्तवे
द्विधया।तन्नासिप्राप्तवद्भ्रान्तिरचकंठाभरणंयथा॥४४॥

क्षस्वभावतालाप्तएवसःआत्माकदाप्राप्तोभवेदितिश्रोत्रियाभिप्राये
णाह।आत्मासर्वत्रपरिपूर्णः॥आद्वयानंदरूपःसर्वदाप्राप्तएव॥
आविद्यावरणाद्भ्रांत्याऽप्राप्तएवाभातिततोनाशेतदावरणवि
द्यानाशेवाक्यश्रवणात्॥प्राप्तइवाभातिकंठगतचामीकर
न्यायेनेत्यर्थः॥४४॥४५॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुजीवपरमात्मनोनैक्यंयुक्तंजीवत्वविरोधात्स्वभावस्यापरिहार्यत्वा
दित्याह॥यथांधकारस्थितस्थाणोःपुरुषायमितिचोरशंकयाविभेति॥तथैव
चोरवद्भ्रांतिरविवेकेनजीवत्वमारोप्येत॥अथशास्त्रापेक्षयाजनितवि

स्थाणोःपुरुषवद्भ्रांतिरूपाभ्रांतिर्जीवना॥जीवस्यता
त्विकेरूपेतस्मिन्दृष्टेनिवर्त्तते॥४५॥तस्यस्वरूपातुभवा
दुत्पन्नज्ञानमंजसा॥अहंममेतिचाज्ञानंबाधतेदिग्भ्रमादिव॥४५

विवेकदृष्टांतस्यजीवस्यनात्विकेरूपेलक्ष्यतेयदार्थज्ञातेकस्मिंद
तत्राज्जीवत्वमपिनिवर्त्तते॥ब्रह्मैवाहमितिजानातीत्यर्थः॥४५॥अ
हंममेतिप्रत्ययेजाग्रतिकथंनाहमितिप्रत्ययस्त्याशंक्यतदपिन
श्चेदमृषेत्याह॥जीवपरमात्मनोरेकानुभवादुत्पन्नंयज्ञानंतद
हंममेतिअज्ञानबाधतेदि

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

अहं ममेतिप्रत्ययेनदृश्यंप्रपंचंस्वात्मन्येवअभेदेनपश्यतीत्याह॥एकमात्मानंसर्वदृ
श्यतिनदाढ्यतद्भ्योभवतीतिभावः॥४७॥नचात्मासर्वंनभवतिप्र
त्यक्षविरोधात्॥नानाहिनदृश्यमानमिदंसर्वंकथमात्मन्यभेदेनप
श्येत्सम्यग्विज्ञानवान्योगीस्वात्मन्येवाखिलंस्मृतं॥एकंचस
र्वमात्मानमीक्षतेज्ञानचक्षुषा॥४७॥आत्मैवेदंजगत्सर्वमा
त्मनोन्यन्नविद्यते॥मृदोयद्वत्घटा॥दीनीस्वात्मानंसर्वमीक्षते॥४८॥

यतीसाह॥इदंसर्वंजगदात्मैवअसत्कार्यत्वात्॥अतोन्यदात्मनोन
किंचिद्विद्यते॥यथामृद्घटशरावादिमृत्कार्यंमृदोन्यन्नास्तिअ
तःस्वात्मन्येवसर्वंदृश्यजातंआत्मेदंनेक्षतेपश्यति॥वाचारंभणं
विकारोनामधेयंमृत्तिकेत्येवसत्यमितिश्रुतेः॥४८॥श्री॥ध्री॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एवं ऋतावस्थेजीवन्मुक्तिरित्याह।अनाद्यविद्यापरिकल्पितप्रपोषान्
देहमनोबुध्यादिनगुणान्सत्ताद्विनपरित्यज्येतितदेवजीवन्मुक्तिरित्य
र्थतासच्चिदानंदादिगुणकेवलात्मनामरकीटवत्।साक्षाद्ब्रह्मभवत्।
प्राप्नोतीत्यर्थः॥४९॥तः स्वात्मारामःसुस्वंतीष्टनोसाह।मोहोर्णवऊ

जीवन्मुक्तस्तद्विद्वान्पूर्वोपाधिगुणांस्त्यजेत्।सच्चिदानं
दरूपताङ्गेत्मरकीटवत्॥४९॥तीर्त्वामोहार्णवंहत्वाराग
द्वेषादिराक्षसान्।योगिन्द्रगंतिसमायुक्तोआत्मारामोविराजते॥५०॥

र्णवःअपरिमितत्वात्।तंतानप्लवनतीर्त्वानिःरोषतानाराद्धत्वारा
गद्वेषादयएवराक्षसास्तान्मोहसपरिपंथिनःतान्निःरोषतानाराद्धत्वा
न्द्रगंतिसमायुक्तःरामदमादिसहितःआत्मारामःअत्मनेव क्रीडाय
स्सविजयते।स्वाराज्येनाभिषिक्तःप्रकाशतेआत्मोपनिषत्।ध्वन्य
ति॥श्रीरामाख्योरामःसमुद्रंतीर्त्वारावणादिराक्षसान्हत्वासीतेव॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

जीवन्मुक्तस्यलक्षणमाह।बाह्येंद्रियविषयोद्भवानित्यसुखस्यआ
प्रीतींसर्वंसिवासनांहित्वातन्नेहेतुःआत्मसुखेवनिर्वृतःघटस्थदीप
वदंतरेवप्रकाशते।स्वसाक्षिकमेवात्मानुभवसुखंइतरेर्नज्ञायते
इत्यर्थः॥५१॥एवमुक्तप्रकारेणजीवन्मुक्तःसन्प्रारब्धक्षयादेवं

बाह्यानित्यसुखवासनांहित्वात्मसुखेनिर्वृतःघटस्थदी
पवच्छ्वदंतरेवप्रकाशते॥५१॥उपाधिस्थापितद्वैतैरलि
प्तोभवन्मुनिः॥सर्वविन्नरूकवर्त्तिष्टेन्नासतोवायुवच्चेरतुरः
वर्त्तितव्यमित्याहादिहयुपाचोसाक्षितेनस्थितोपिमुनिःव्योम
वन्नद्वैर्नानुलिप्तःममकर्मलोपानास्तीतिभावयेत्॥सर्वज्ञो
पिस्रष्टवत्प्राकृतवच्चिष्टेत्॥सर्वविषयेषुयदृछयाप्राप्तेषुना
सक्तोवासुवच्चरेत्॥५२॥श्रीरामजयरामजयजयराम नमः॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

आत्मनियतः॥आरब्धक्षयदृष्टोपाधौ विलीने विदेहकैवल्यमाह॥उपा
धिभूतदेहद्वयलयेत्रारब्धकर्मसंक्षयेमुनेर्योगिविद्वौसर्वत्रव्यापकप
रब्रह्मलक्षणनिर्विशेषंयथामवतितथाविद्वान्॥अत्रतेक्षेदृष्टांतः॥
जलेजलंमितोब्रह्मलक्षणःसर्वतिन्नायतटस्थलक्षणेनाभिधत्ते॥श्लो॥

उपाधिविलयेविद्वान्निर्विशेषंविशेन्मुनिः॥जलेजलंविय
द्वाग्नितेजस्तेजस्विनायथा॥५३॥यद्ब्रह्मान्नापरोलाभाय
स्सुखान्नापरंसुरवंयज्ज्ञानान्नापरंज्ञानंतद्ब्रह्मेत्यवधारयेत्॥५४॥

ब्रह्मेयेन५३॥यद्ब्रह्मसाक्षात्कारलाभादपरोलाभोनविद्यतेसर्वलाभा
नांतत्रैवांतर्भूतत्वात्॥यथाब्रह्मानंदेब्रह्मानंदानामंतर्भावःय
स्सुखाद्ब्रह्मानुभवसुखादपरंसुखंनास्तिनिरतिशयसुखत्वात्
यज्ज्ञानाद्ब्रह्मसाक्षात्कारज्ञानादपरंज्ञानंनास्तिमोक्षहेतुत्वात्॥तद्ब्र

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

यद्दृष्ट्वा अपरंदृश्यंनास्तिनेनैवपरमपुरुषार्थत्वात्।यद्भूत्वायनेमंगता।
ज्ञात्वापुनर्भवोजन्मादिकंनास्ति।यज्ज्ञात्वायत्स्वरूपंज्ञात्वाअन्यज्ञेयंनास्ति॥
तन्नंलेत्यवधारयेत्॥अन्यत्सर्वंदृश्यायांकेत्यर्थः॥५५॥सर्वत्रब्रं

यद्दृष्ट्वानापरंदृश्यंयद्भूत्वानपुनर्भवः॥यज्ज्ञात्वा
नयरंज्ञेयंतद्ब्रूंलेत्यवधारयेत्॥५५॥निर्यगूर्ध्वम
धःपूर्णंसच्चिदानंदविग्रहं॥अनंतनित्यमेकंयत्त
द्ब्रूंलेत्यवधारमेत्॥५६॥अतद्व्यावृत्तिरूपेणवेदां
तैरुच्यतेनेमयं॥अखंडानंदमेकंयत्तद्ब्रूंलेत्यवधारयेत् ५७॥
मेवपूर्णमित्याहास्पष्टार्थः॥५६॥अखंडानंदमेकंब्रंलवेदांतैः
रतद्व्यावृत्तिरूपेरतन्निरासेन ज्ञातव्यमित्याहास्पष्टार्थः॥५७॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

ननुब्रह्मलाद्योपिनिरतिशयानंदीनएवभवंतीतत्राहाब्रह्मलेंद्रादयःपरि
च्छिन्नानंदिनएवब्रह्मलंतुअखंडानंदरूपत्वात्परिच्छिन्नानंदएवरूपंयस्य
तस्यानंदलेशमाश्रित्यब्रह्मलेंद्रादयोप्यानंदिनोभवंति।अनंदतारतम्ये
ना।एतस्यैवानंदस्यान्यानिभूतानिमात्रामुपजीवंतीतिश्रुतेः॥५८॥

अखंडानंदरूपस्यतस्यानंदलवाश्रिताः॥ब्रह्मलाद्यास्ततारतं
म्येनभवंत्यानंदिनोलवाः५९॥तद्युक्तमखिलंवस्तुव्यु
दहारस्तदन्वितः॥तस्मात्सर्वगतंब्रह्मलक्षिरेसर्पिरिवाखिलं॥६०॥

अरमन्नमास्यदृतयाब्रह्मलेवभातीत्युक्तेतिस्तंजानानाप्यदेहा
दिप्रपंचःप्रियतरआदृतइत्याहाओमखिलंदेहाद्यनात्मव
स्तुयुक्तंतेनआत्मनासंयुक्तमेवप्रियतमंलोकेकिंपिवेद
हारस्तद्युक्तएवप्रियकरःतस्मात्सर्वगतंब्रह्मलअत्यंतंप्रियंयथास्यि
रसवंत्याप्यदृतमेवतथाअखिलंब्रह्मलंप्यात्मप्रियमिवभाति

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

तर्हि आत्मा केनप्रकारेणसर्वव्याप्यतिष्ठतीतिजानीयादित्याशंक्याह
साद्दक्कुमरकवत्वात्अनण्वस्थूलमितिश्रुतेः।सत्तारूपेणआत्मा
तीत्याह॥स्पष्टार्थः॥६०॥पुनःस्तत्रैवमत्रानार्थश्लोकत्रयेणष्टथुक्ति
रूपयति॥तद्दृस्तुभान्वादीनभासयेयत्॥यत्तुभास्येरकीदिनिःनआत्मा

अनण्वस्थूलमह्रस्वमदीर्घमजमव्ययं॥अरूपगुणावर्णा
ख्यंतद्ब्रह्मेत्यवधारयेत्॥६०॥यद्वासाभास्येतेकीदिनास्ये
यंतुनभास्यते॥येनसर्वमिदंभातितद्ब्रह्मेत्यवधारयेत्॥६१॥
स्येता॥नतत्रसूर्योभातिनचंद्रतारकंनेमाविद्युतोभांतिकुतोयमं
ग्निः॥तमेवभांतमनुभातिसर्वंतस्यभासासर्वमिदंविभातिइति
श्रुतेः॥तथाच॥नचंद्रतारानविभावसुमहन्नक्षत्रभातिरेवनचमा
रुतोयंकेवलंवस्तुविचारिणोपिसुक्ष्मात्सरंसुक्ष्मपरात्सरंच॥
॥६२॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नेनसर्वमिदंभूतंभोक्तृकंभावरूपंजगद्भवतितद्ब्रह्मेतिजानीयात्
तु॥तस्मायःपिंडवस्तुयमेवअंतर्बहिर्व्याप्यअखिलंब्रह्मप्रकाशतेइत्याह॥स्पष्टार्थः॥६२॥पुनस्तदेवाह॥सर्वंब्रह्मैवसत्यंतथापि

स्वयमंतर्बहिर्व्याप्यभासयत्यखिलंजगत्॥ब्रह्मप्रकाशतेतद्वत्तस्मायःसपिंडवत्॥६२॥जगद्विलक्षणंब्रह्मलक्षणान्येनकिंचन॥ब्रह्मान्यद्भवतिच्चेन्मिथ्यायथामरुमरीचिकाः॥६३॥

जगद्रूपेणयदापरिणतंतज्जगद्विलक्षणेननकार्यतेनविचार्यतेचेत्तदाज्ञातंआत्मकंब्रह्मणोन्येनेत्यविद्यते॥यदितन्नोमतंहृदयेनेयंकिंचिन्मृषैवयथामरुमरीचिकाअलिकवदित्यर्थः॥६३॥

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

पुनस्तदेवस्फुटंनिरूपयति।चक्षुषायद्दृश्यतेश्रूयतेयद्यन्मन
सेतेवाचाऽऽप्तिचीयते।।तत्प्रज्ञानान्नसर्वंब्रह्मसच्चिदानंदमद्वयं
ब्रह्मणोन्यन्नकिंचिदस्तीत्यर्थः।।६४।।यद्दृसर्वगंतन्नंसतत्सवैः वि
नदृश्यते।इत्याशंक्यचक्षुरादिभिः नगृह्यतइत्यत श्रुत्याप्रतिपा

दृश्यतेनश्रूयतेयद्ब्रह्मणोन्यन्नतद्बुवेत्।।तत्प्रज्ञानान्ब्र
तद्ब्रह्मसच्चिदानंदमद्वयं।।६४।।सर्वगंसच्चिदात्मानं सा
नचक्षुन्निरीक्ष्यते।।अज्ञानचक्षुनेक्षितमास्वंतंमानुमंधवत्।।६५।।

दृश्यति।नचचक्षुषागृह्यतेनाप्यिवाचानान्यैर्देवैस्तपसाक
र्मणावा।।ज्ञानप्रसादेनविशुद्धसत्वस्ततंपश्यतिनिष्कलं
ध्यायमानःइतिश्रुतेःअज्ञानचक्षुःसर्वगमपिसच्चिदानंदरूपंब्र
लनपश्यति।।यथाप्रकाशमानमपिभानुमंधवन्नपश्यति।
ज्ञानप्रदेनचक्षुषाविशुद्धसत्वः निरस्तसंविधुःसदासर्वत्रब्रह्मै

सा

१५

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

एतावदुक्तौ सत्यामनुभवसंपन्नस्यापि तदभ्यासरहितस्यापि वासनावशात् किंचिदज्ञानं संभवति। तन्निहारार्थं पुनः श्रवणादिकं कुर्यात्।
इति आह। जीवः प्रत्यगात्मैवप्रकोरणोक्तस्यार्थस्य श्रवणमननादिभिः
उज्जेदीप्तैः प्रकाशितः ज्ञानमेवाग्निः तेनपरितापिताः। परितोऽग्ना

श्रवणादिभिरुद्दीप्तज्ञानाग्निपरितापिताः। जीवः सर्वमला
मुक्तः स्वयंप्रकाशतेत्यर्थः॥६२॥ हृदाकाशादितोह्यात्मा बोध
मानुस्तमापहन्। सर्वव्यापीसर्वधारीभातिसर्वप्रकाशयन्॥६७॥

वितः शोधितइत्यर्थः। सर्वसंसारमूलमज्ञानमलान्मुक्तः स्व
यमेवसम्यक् प्रकाशतेऽथाग्निनापरितापितंस्वर्णंऔषाधि
कं हिलास्वरूपेनप्रकाशयतेतद्वदित्यर्थः॥६६॥एवंशोधितोजीवः प
रमात्महृदाकाशेमुदितः सन्नातमः आज्ञानमुपहरन्

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

बोधएवभानुःसर्वाधारभूतत्वात्सर्वआधीसर्वधारित्वंत्रोध
न न्वात्मनोज्ञानप्रतिबंधतत्परिहारार्थंप्रयागादितीर्थेउद्योगःकः
इत्याशंक्यआत्मतीर्थेस्नानस्यनकिंचित्कर्त्तव्यमस्तीत्याहायोगवित्त
परमहंसःस्वात्मतीर्थमजलाविनिःक्रियःसर्ववित्सर्वसचसर्वविस्

दिग्देशाकालाद्यनपेक्षसर्वगंशीतादिहृन्नित्यसुखंनिरं
जनोयःस्वात्मतीर्थमजलाविनिःक्रियःससर्ववित्सर्वगतो म
तोभवेत्॥८८॥

वेत्तःपरमात्मस्वरूपत्वात्॥अंमृतोमुक्तोभवेत्॥कथंभूतंस्वात्मती
र्थंदिग्देशाकालाद्यनपेक्षैवसर्वगं॥शीतादिहृंदुःखानिहरती
तिशीतादिहृत्॥नित्यसुखंमोक्षानंदत्वात्॥इतरतीर्थेषु॥
तेविपरितंद्रष्टव्यं॥तस्मात्स्वात्मतीर्थंतस्यनकिंचिद्वक्तव्यंशेत

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

इतिज्ञेयं॥६८॥इतिश्रीपरमहंसपरिव्राजकाचार्यगोविंदभ
गवत्पूज्यपादशिष्यश्रीशंकरभगवत्पादाचार्यविरचितमात्मबो
धप्रकरणंसमाप्तिमगमत्॥७॥श्रीरस्तु॥हस्तास्यमार्त्तंडगो
विंदगर्जिसिदेउलघाटकेरपालिखितंपरोपकारार्थं॥तैल
द्रक्षेज्जलाद्रक्षेत्तैरक्षैस्तिलबंधनात्॥मुखंहस्तेनदातव्यं
एवंवदतिपुस्तकं॥मग्नपृष्ठिकटिग्रीवाऊर्ध्वदृष्टिरधोमुखं॥
कष्टेनलिखितंशास्त्रंयत्नेनपरिपालयेत्॥६८॥श्री॥
गुढधर्माश्रितोविद्वानाचरितंचरेत्॥संदिग्धःसर्व
भूतानांलिंगाश्रमविवर्जितः॥१॥ध्यायांकारस्यहालज्याजगु
सांचेतिपंचमी॥कुलंशीलंतथाजातिरेषांपात्राश्रकीर्त्तिताः२
यावद्विषयभोगान्रागोजीवारव्यातावदात्मनः॥अविवेकेनसं
पन्नायासाध्यासनतुस्वतः॥३॥आहंममेत्येवम

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

नमेनचाहमवंवाजनारः॥बीजेप्रनष्टेकुतएवजः॥
वन्नियथोपत्रांप्यति॥४॥संसारविषयासक्तंब्रह्मस्तोभि॥
दिनं॥स्नानकर्मभियष्टेमेतंयजेदंसजंयथा॥५॥श्री॥श्री॥श्री॥

॥श्री॥ ॥श्रीरना॥४॥

॥श्री॥

॥शके १७१९ इंग्रजसनमाहिमाघशुक्लप्रतिपदिरानोडदंपुस्तकंसमाप्तिमगमत्॥
॥श्रीगणेशायनमः॥हेपुस्तकमासंईशोगोविंदगर्गजोस्तिदेउळघाटकरयाचे

KKSU LIBRARY
RAMTEK
441 106
M100S
Dist Nagpur

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

[OrderDescription]
,CREATED=06.10.20 11:57
,TRANSFERRED=2020/10/06 at 12:02:51
,PAGES=38
,TYPE=STD
,NAME=S0003913
,Book Name=M-1005-AATAMBODH
,ORDER_TEXT=
,[PAGELIST]
,FILE1=00000001.TIF
,FILE2=00000002.TIF
,FILE3=00000003.TIF
,FILE4=00000004.TIF
,FILE5=00000005.TIF
,FILE6=00000006.TIF
,FILE7=00000007.TIF
,FILE8=00000008.TIF
,FILE9=00000009.TIF
,FILE10=00000010.TIF
,FILE11=00000011.TIF
,FILE12=00000012.TIF
,FILE13=00000013.TIF
,FILE14=00000014.TIF
,FILE15=00000015.TIF
,FILE16=00000016.TIF
,FILE17=00000017.TIF
,FILE18=00000018.TIF
,FILE19=00000019.TIF

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection

FILE20=00000020.TIF
,FILE21=00000021.TIF
,FILE22=00000022.TIF
,FILE23=00000023.TIF
,FILE24=00000024.TIF
,FILE25=00000025.TIF
,FILE26=00000026.TIF
,FILE27=00000027.TIF
,FILE28=00000028.TIF
,FILE29=00000029.TIF
,FILE30=00000030.TIF
,FILE31=00000031.TIF
,FILE32=00000032.TIF
,FILE33=00000033.TIF
,FILE34=00000034.TIF
,FILE35=00000035.TIF
,FILE36=00000036.TIF
,FILE37=00000037.TIF
,FILE38=00000038.TIF
,

CC-0. In Public Domain.Kavikulguru Kalidas Sanskrit University Ramtek Collection